

Vojtech, Miloslav

Bernolákovská a po česky psaná obrodenecká poézia na Slovensku ako literárnohistorický problém

In: *Třináct let po = Trinásť rokov po*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenka, Miloš (editor); Zelenková, Anna (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Ústav slavistiky Filozofické fakulty, 2006, pp. 248-257

ISBN 80-210-4180-3

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/133448>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Bernolákovská a po česky písaná obrodenecká poézia na Slovensku ako literárnohistorický problém

MILOSLAV VOJTECH (BRATISLAVA)

Predmetom nasledujúcich úvah, ako už naznačuje názov, bude problematika reflexie oboch línii slovenskej obrodeneckej poézie v literárnej historiografii. Pokúsime sa prezentovať zložito štruktúrovaný a rozsiahly korpus textov slovenskej poézie konca 18. a prvých troch decénií 19. storočia ako problémový jav, a to z hľadiska metodologického, interpretačného i textologického. Z diachronického aspektu sa bude pozornosť koncentrovať predovšetkým na dejiny poézie od konca baroka po nástup romantizmu, a to predovšetkým na problémy a javy, ktoré slovenská literárna historiografia z najrozličnejších príčin dostatočne nereflektovala.

Zásadným problémom metodologického charakteru, od ktorého sa odvíja ďalšie množstvo parciálnych literárnohistorických problémov, je otázka kontinuity a diskontinuity literárneho procesu na prelome 18. a 19. storočia, presnejšie povedané, kontinuita slovenskej barokovej a obrodeneckej kultúry. Vzťah barokovej a obrodeneckej epochy slovenská literárna historiografia posledných desaťročí zväčša prezentovala ako značne diskontinuitný (až na malé výnimky, ktoré predstavujú niektoré štúdie Milana Hamada¹ a Mikuláša Bakoša²). Obrodenecká literatúra, a v jej rámci poézia, sa reflektovali izolovane od predchádzajúcej etapy tzv. staršej literatúry, ako keby vyrastali z hypotetického „nulového“ bodu, ktorým sa stal konvencionalizovaný letopočet 1780, po ktorom nastáva postupné „budovanie“ novodobej slovenskej literatúry, a to „budovanie od základov“. Vďaka tomuto zjednodušujúcemu a zároveň skresľujúcemu literárnohistorickému obrazu, ktorý zakonzervoval aj druhý zväzok tzv. aka-

¹ Ide najmä štúdie publikované súborne vo vydaní M. HAMADA: *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava 1995.

² Štúdie venované dejinám slovenskej poézie z konca 18. a začiatku 19. storočia publikované vo výbere M. BAKOŠ: *Z dejín slovenského verša*. Ed. Stanislav Šmatlák. Bratislava 1984.

demických dejín slovenskej literatúry z roku 1960, sa „vypestovala“ ahistorická predstava hiátu medzi barokovým a obrodeneckým obdobím³.

Pri reflexii slovenskej poézie sa vychádzalo z predstavy „tzv. literatúry nového typu“, z predstavy budovania novodobej literatúry, literatúry sekularizovanej, oddanej duchu osvietenstva, z predstavy poézie rezignujúcej na barokovú persuzívnosť, funkčný a výrazový synkretizmus a, naopak, emancipujúcej estetickú funkciu a prinášajúcej nové témy.

Táto ideálna a apriórne formulovaná predstava o poézii sa však v literárnohistorickej praxi priečila charakteru textového materiálu, najmä charakteru textov spadajúcich do obdobia osvietenského klasicizmu, ktorý vymedzujeme rámcovo rokmi 1780–1815. Preto sa často konštatoval problém žánrovej nedotvorenosti poézie, neprítomnosť alebo minimálne zastúpenie žánrov hodnotených klasicistickou normatívnou poetikou ako vysokých či obmedzenosť tematickej variety poézie. Karol Rosenbaum vo svojej monografii *Poézia národného obrodzenia* (1970) k tomuto problému poznamenal, že „slovenská poézia zo začiatku 19. storočia sa len veľmi nasmelo pokúšala vyjadriť vzťah k rodnému kraju, k Slovensku, k jeho krásam, k vedúcim myšlienkam prebúdžajúceho sa novodobého slovanského, československého a slovenského patriotizmu, k ľudovej kultúre, k minulosti národa“⁴. Rosenbaum vo svojej úvahe jasne vymedzil okruh problémov a tém, ktoré v oblasti dejín poézie prioritne reflektovala vtedajšia literárna história. Motivický diapazón vymedzený Karolom Rosenbaumom skutočne nebol v slovenskej poézii najmä do básnického vystúpenia Pavla Jozefa Šafárika, Jána Kollára a Jána Hollého dominujúci a objavoval sa zatiaľ len v náznakoch a akosi nasmelo. Táto skutočnosť teda viedla literárnych historikov ku konštatovaniu o žánrovej a motivickej nerozvinutosti našej ranoobrodeneckej poézie, ba dokonca ku konštatovaniu o malom počte básnických textov a tvorivých osobností vôbec!

Tieto konštatovania sú dnes už, samozrejme, neudržateľné, no ako isté stereotypy pretrvávajú v literárnohistorickom povedomí a najmä v školskej praxi naďalej. Táto predstava o dejinách našej poézie je dôsledkom výrazne selektívneho prístupu k textovému a pramennému materiálu. Iste, selektívnosť je na jednej strane nevyhnutným predpokladom syntetického uchopenia literárnohistorickej problematiky, najmä pokiaľ ide o tzv. veľký

³ Podrob.: M. VOJTECH: *Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780–1840*. Bratislava 2003, najmä kapitola *Problematika literárnych smerov medzi barokom a romantizmom v literárnej historiografii*, s. 9–23.

⁴ K. ROSENBAUM: *Poézia národného obrodzenia*. Bratislava 1970, s. 19–20.

žáner literárnej histórie, ako sú „dejiny literatúry“, no je akceptovateľná len vtedy, pokiaľ nie je motivovaná metodologickým apriorizmom, ideologickými limitmi, ale aj málo intenzívnym textologickým výskumom s relevantnými výstupmi v podobe kritických edícií básnických textov skúmaného obdobia. Na druhej strane je aj výsledkom popretia spomínanej kontinuity s barokovým obdobím, ktoré naopak prerastá v podobe výrazných tematických, motivických či žánrových rezíduí priamo do substrátu obrodeneckej kultúry a literatúry⁵. No práve rozsiahly korpus textov tzv. prechodného typu, ktoré na jednej strane ešte nesú znaky barokovej literárnosti a barokových komunikačných modelov, no na druhej strane už anticipujú klasicistické poetologické trendy či osvietenský diskurz, zostávali mimo pozornosti literárnej histórie.

Príčinu ich vynechávania či obchádzania možno vidieť jednak v celkovej metodologickej koncepcii dejín novodobej slovenskej poézie ako dejín emancipácie jej estetickej funkcie a postupného zbavovania sa funkcií mimoestetických (moralistických, didaktických, nábožensko-teologických) ako prejavu deštrukcie staršieho (povedané termínom Františka Míka) funkčného a výrazového synkretizmu⁶. Slovenská obrodenecká poézia obsahuje práve veľké množstvo textov s latentnou prítomnosťou funkčného a výrazového synkretizmu staršieho barokového typu, textov, v ktorých ešte nedošlo k emancipácii estetickej funkcie od funkcie nábožensko-teologickej či didaktickej, ale naopak, možno tu pozorovať symbiózu operatívnej línie výrazu, reprezentovanú často teologizovaním, didaktizovaním, ba dokonca hrubozrým moralizovaním či prezentovaním istých komunikačných stereotypov a integrálnej estetickej línie, ktorá je limitovaná práve funkčným zacielením textu.

K tomuto typu patrí predovšetkým rozsiahly súbor básnických textov náboženského a teologického zamerania, ktoré sú reprezentované pomerne širokým žánrovým diapazónom, počnúc piesňovou tvorbou a končiac monumentálnymi básnickými skladbami eschatologického charakteru, ako sú Šimkove skladby písané v bernolákovčine *O posledních vecách člověka* a *O přípravě k dobréj smrti*⁷ a veršovanými teologicko-filozofickými trak-

⁵ Podrob. M. VOJTECH: *Od baroka k romantizmu. Literárne smery a tendencie v slovenskej literatúre v rokoch 1780-1840*. Bratislava 2003, kapitola *Doznievanie baroka v slovenskej literatúre po roku 1780*, s. 40–63.

⁶ F. MIKO: *Funkčný a výrazový synkretizmus v barokovej literatúre*. In: *Literaria XIII. Literárny barok*. Bratislava 1971, s. 194–231.

⁷ Šimkove nábožensko-eschatologické skladby doposiaľ najpodrobnejšie reflektovala monografia C. LEPÁČEK: *Vojtech Šimko, spisovateľ Bernolákovej školy*. Martin 1942, z novších prác je problematika eschatologickej tematiky Šim-

tátmi, ktoré v po česky písanej línii obrodeneckej poézie reprezentuje predovšetkým najrozsiahlejšia básnická skladba konca 18. storočia – Doležalova *Pamětná celému světu tragoedie* (1791)⁸.

Ak porovnáme literárnohistorický prístup k poézii tohto typu v období tzv. staršej literatúry a v literatúre 19. storočia, vidíme zásadný rozdiel. Kým historici staršej literatúry tieto texty bez väčších problémov integrovali do literárnohistorického obrazu doby, historici novej literatúry ich zväčša obišli alebo registrovali iba ako „veršovanú dogmatiku“, či ako texty „upevňujúce autoritu cirkvi a svetských vrchností“ alebo ako texty, ktoré sú v rozpore s „pokrokovou spoločenskou úlohou“⁹ poézie, o ktorej sa hovorí v druhom zväzku akademických *Dejín slovenskej literatúry* z roku 1960.

Ak dnes vynecháme dobovo podmienenú ideologickú predpojatosť, môžeme povedať, že rovnako, ako do dejín slovenskej poézie patrí Tranovského *Cithara Sanctorum* či Szöllösiho *Cantus catholici*, rovnako do nej patria a sú hodné hlbšieho literárnohistorického záujmu aj Šimkove eschatologické básnické skladby, Bajzove veršované *Priklady ze svatého písma*¹⁰ ako príklad dobovej popularizácie biblického textu (hoci *Dejiny slovenskej literatúry II.* o nich tvrdia, že Bajzove „školácke veršovanie je tu pod literárnou úroveňou“¹¹), texty oboch edícií *Katolíckeho spevníka*

kových skladieb na širšom pozadí neskorobarokovej a obrodeneckej kultúry reflektovaná v štúdiu *O kontinuite eschatologickej tematiky v slovenskej barokovej a obrodeneckej literatúre* (V. Šimko a J. Hollý). In: M. VOJTECH: *Literatúra, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava 2004, s. 18–32.

⁸ Básnickej skladbe venujú pozornosť najmä monografie ČAPEK, Jan Blahoslav: *Augustin Doležal a jeho Tragoedia. K 140. výročiu jeho hlavného diela*. Praha 1931 a E. FORDINÁLOVÁ: *Stretnutie so starším pánom alebo Tragédia Angustína Doležala*. Martin 1993. Otázkam vzťahu Doležalovej skladby k teoretickému mysleniu na prelome 18. a 19. storočia venuje pozornosť M. VOJTECH: *Predhovor k Doležalovej Tragoedii v kontexte literárnoteoretického myslenia medzi barokom a klasicizmom*. In: *Slovenský literárny barok. Venované 340. výročiu smrti Petra Benického*. Ed. Zuzana Kákošová a Miloslav Vojtech. Bratislava 2005, s. 155–162.

⁹ M. PIŠŮT – K. ROSENBAUM – V. KOCHOL: *Dejiny slovenskej literatúry II.* Bratislava 1960, s. 19.

¹⁰ Publikované vo vydaniach J. I. BAJZA: *Priklady ze svatého Písma starého a nového Zákona s mravným opomňením v štvoro-rádkoch jednako-konco-zvučných*. Trnava 1813 a J. I. BAJZA: *Priklady ze svatého Písma starého i nového Zákona s mravným opomňením štvor. rádkoma jednako-konco-zvučnými ve dvoch zväzčkoch*. Trnava 1820.

¹¹ M. PIŠŮT – K. ROSENBAUM – V. KOCHOL: *Dejiny slovenskej literatúry II.* Bratislava 1960, s. 41.

(I. 1842, II. 1846) Jána Hollého či edície Kuzmányho *Evangelického funebrálu* (1838, 1848), aby sme uviedli len tie najrozsiahlšie textové súbory.

Hoci ide o texty, ktoré narúšajú predstavu o plynulom procese sekularizácie slovenskej kultúry na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia, nemôžno im uprieť výraznú umelecko-estetickú dimenziu, hoci táto je podriadená ich pragmatickej funkcii. Tieto textové súbory sú dokladom o využití a kreatívnom zvládnutí dobového literárneho jazyka (či už ide o bernolákovčinu alebo biblickú češtinu) mnohé z nich sa vyznačujú pozoruhodnou obraznosťou a využitím špecifických štylistických postupov a figúr (zvlášť je potrebné upozorniť na využitie bohatých rétorických a exemplifikačných postupov v Šimkových nábožensko-eschatologických skladbách či na exemplifikačné postupy v Bajzových veršovaných *Príkladoch ze svätého písma*).

Druhý rozsiahly žánrový a motivický okruh, na ktorý je potrebné upriamiť pozornosť, je oblasť obrodeneckej príležitostnej poézie. Literárna história jej nevenovala výraznejšiu pozornosť¹² a odsúdila ju nespravodlivo do sféry neproduktívneho a konvenčného veršovníctva. Práve tomuto typu básnictva, povedané bez akéhokoľvek nadsadenia, patrí kľúčové miesto v dejinách našej novodobej poézie. Práve príležitostná poézia predstavuje ono pomyselné kontinuum jestvujúce v našej literárnej tradícii nepretržite od 16. storočia a pretrvávajúce aj v 19. storočí, je to základ, na ktorom vyrástlo aj monumentálne básnické dielo kľúčovej osobnosti nášho klasicizmu – Jána Hollého.

Príležitostná poézia plnila predovšetkým dôležitú úlohu v procese genézy slovenského básnického klasicizmu. Prvotným zdrojom, ktorý výrazne ovplyvnil podobu nášho klasicizmu, bola predovšetkým domáca tradícia latinského humanistického básnictva, s ktorou bol slovenský klasicizmus konca 18. a prvých troch desaťročí 19. storočia „geneticky“ spojený. Spätosť s odkazom humanistickej poézie sa v slovenskom klasicizme prejavuje práve revitalizáciou tradičných poetologických prvkov typických pre latinské humanistické básnictvo 16. a prvej polovice 17. storočia. Ide predovšetkým o analógiu v žánrovej oblasti – slovenský raný klasicizmus a obdobie renesančného humanizmu spája práve dominujúci príležitostný charakter poézie. V slovenskej poézii raného klasicizmu (1780–1815) nájdeme pestrú škálu básnických textov príležitostného (zväčša dedikačného a panegyrického) charakteru, dokonca môžeme pove-

¹² Systematickejšie na problematiku upozornil Albert Pražák v štúdiu *K problematice slovenské příležitostné poesie druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století*. In: Universitas Carolina, Philologica 2, 1956, s. 175–199.

dat', že zaznamenávame kvantitatívny nárast tohto typu básnickej produkcie. Umelecká kvalita týchto textov sa pohybuje medzi tradičnou priemernosťou (danou „školským“ typom básnickej tradície, keď sa poézia stávala iba banálnym štylistickým cvičením) a vysokou umeleckou dokonalosťou. Klasicistická príležitostná poézia sa motívicky a formálne od svojich latinských humanistických prototypov odlišuje minimálne. Jediným diferenciálnym znakom je otázka literárneho jazyka: kým príležitostná poézia obdobia jej najvýraznejšieho rozkvetu, teda epochy renesančného humanizmu využívala takmer výsostne latinčinu, ranoklasicistická príležitostná poézia sa vyznačuje postupným prechodom od latinskej básnickej produkcie k symbióze latinských a slovenských (resp. českých) básnických textov až k textom písaným výhradne v domácom literárnom jazyku, teda v bernolákovskej slovenčine alebo češtine.

Tradícia latinského humanistického básnictva a jej „revitalizácia“ v období raného klasicizmu je jedným z pilierov, na ktorých vyrastal poetologický a estetický model tohto literárneho smeru. Práve príležitostná poézia, ktorej v systéme klasicistickej poetiky patrilo popredné miesto, bola skúšobným kameňom básnickej tvorby v domácom jazyku. Bola vhodným žánrom, v ktorom si slovenskí básnici na základe skúseností s latinským veršovaním testovali možnosti uplatnenia domáceho literárneho jazyka práve vo vysokých literárnych žánroch. Paradoxne konvenčnosť, stereotypnosť, ba dokonca i schematickosť, ktoré sa príležitostnej poézii často vyčítajú, zohrali istú „výchovnú“ funkciu. Naučili nejedného básnika prispôbiť sa prisnej normatívnosti, istej žánrovej či veršovej schéme, ktorú klasicizmus vyžadoval. Práve na žánroch príležitostnej poézie si básnici postupne osvojili klasicistickú požiadavku normovanej krásy, teda dodržiavanie pravidiel, ktoré predpisovali formu i štylistický postup v súlade s výberom žánru. Ak sledujeme vývoj príležitostnej poézie na prelome 18. a 19. storočia, vidíme postupný prechod od rutinne zvládnutej príležitostnej básne s konvenčnou náplňou nepresahujúcou zväčša úroveň bežnej gratulácie k rôznym životným jubileám či „kariérnym postupom“ smerom k poézii, kde sa príležitostný obsah spája s hlbšou básnickou reflexiou či úsilím o komplexnejšie uchopenie súdobej kultúrnej atmosféry, realizovanej pôsobivým básnickým jazykom s antikizujúcou štylizáciou, teda dobová básnická prax začína (hoci veľmi nespelo) naplňovať klasicistickú predstavu o básnictve „vyššieho“ štýlu – začína teda súčasne naplňovať projekt básnického klasicizmu, ktorý v základných kontúrach načrtli už bernolákovské polemiky a programové básne Bohuslava Tablica a Juraja Palkoviča s básnicko stvárnenou víziou vysokej literárnej kultúry¹³. Dôka-

¹³ Ide najmä o Tablicovu programovú báseň *Svobodné volení* publikovanú v pr-

zom sú práve básnické texty Juraja Fándlyho *Gemitus et lamentatio a Amica Cointelligentia – Prátelské porozumení*, dve anonymné latinské básne vydané pri odchode profesora Michala Korbélyiho z trnavského lýcea koncom marca 1805, ktoré napísal vtedy ešte mladý básnik Ján Hollý¹⁴ a ktoré otvárali cestu jeho vrcholným básnickým prejavom v bernolákovčine. Príležitostná poézia tvorila teda žánrové východisko tvorby tejto najvýraznejšej postavy slovenského básnického klasicizmu, no princípy, ktoré vniesla do básnickej praxe práve príležitostná poézia, tento básnik neopustil ani vo svojom vrcholnom diele. Napríklad v cykle *Žalospevy* nachádzame okrem klasických elegických útvarov aj sériu epicédií (*Na smrť Alexandra Rudnaiho...*, *Na smrť Jura Palkoviča*, *na smrť Franciška, cisára rakúskeho, kráľa uherského, českého atď 2. brezná 1835*), kde Hollý dokázal prepojiť tradičné postupy rozlúčkovej príležitostnej básne so silnou básnickou emocionalitou. Ešte väčší diapazón príležitostných útvarov využil Hollý v cykloch *Pesné* a *Rozličné básne*. Hoci sa tieto básnické texty zväčša charakterizujú všeobecne ako ódy a princíp ódickej tvorby aj ich spoločného menovateľa, môžeme viaceré z nich detailnejšie diferencovať práve podľa jednotlivých žánrových odtienkov príležitostnej poézie: nájdeme tu sériu prohabsburských panegyrik, enkomii (oslavných básní), básnických textov, ktoré vznikli pri príležitosti uvedenia do úradu, pri príležitosti životných jubileí, menín či kňazskej vysviacky. Rovnako relikty postupov príležitostnej poézie nájdeme aj v *Selankách*, kde sú však redukované iba do podoby obligátnych dedikačných formúl (selanky *Slavín*, *Slavomil* a *Spasiteľ*).

Príklady z Hollého príležitostnej tvorby predstavujú iba zlomok tohto typu básnickej produkcie. Súbor textov príležitostnej poézie je nesmierne rozsiahly, tematicky pestrý a obširny by bol aj výpočet všetkých autorov, ktorí sa tomuto typu veršovania venovali. Príležitostná poézia z dnešného uhla pohľadu však nemusí byť ani tak zaujímavá svojím vysoko štylizovaným básnickým prejavom, ale jej výpovedná hodnota tkvie v inom: rozsiahly korpus textov príležitostnej poézie je dokladom o súvekých modeloch literárnej komunikácie, je dokladom o kultúrnej úrovni intelek-

vom zväzku *Poezye* (Vacov 1806) a o báseň Juraja Palkoviča *Vidění Dobromyslovo* zo zbierky *Muza ze slovenských hor* (Vacov 1801).

¹⁴ Ide o básne *Planctus viro odmodum reverendo clarissimque domino Michaelae Korbelyi ... a auditoribus suis discipuli ipso orbatu motus* (*Žalospev za mužom veľadostojným a najslávnejším pánom Michalom Korbélym ... zložený jeho poslucháčmi žiakmi osirelými po jeho odchode*) a báseň uvedenú mottom z Horatiových *Carmina* *Quis desiderio sit pudor aut modus tam cari captis? (Po akej veľkosti či pocte túžieva tá hlava predrahá?)*.

tuálnych elit, o živote nielen v kultúrnych centrách či mestách, ale je aj dokladom o pulzovaní spoločenského a kultúrneho života v slovenských mestečkách či na vidieku, je mimoriadne cenným dokladom o živote školských a cirkevných komunit, farností, ale aj jednotlivcov. Z tohto aspektu má tento typ poézie nielen svoju literárnohistorickú hodnotu, ale je hodnotu etnografickú, či všeobecne povedané, hodnotu historického prameňa a je integrálnou súčasťou dobového recepčného horizontu.

V predchádzajúcich úvahách boli načrtnuté iba dva modelové problémové okruhy, s ktorými zápasí naša literárna história: otázka recepcie náboženskej a príležitostnej poézie, hoci marginalizovaných tematických okruhov tohto typu je podstatne viac (na doplnenie pripomeňme aspoň didakticky a mravoučne orientovanú poéziu, ktoré by si rovnako zaslúžili pozornosť). Tretí a zároveň záverečný okruh problémov, na ktorý upriamime aspoň v skratke pozornosť, súvisí s otázkami interpretačnými a textologickými.

Obrodenecká poézia svojím charakterom je odrazom synkretickej podstaty slovenskej obrodeneckej kultúry, ktorá sa vyznačuje splývaním celých veľkých oblastí tejto kultúry. Ide o kultúrny typ, v ktorom nie sú vytýčené ostré predely medzi umeleckou literatúrou, vedou, publicistikou, či politickými aktivitami. Najmä koniec 18. a prvá polovica 19. storočia je obdobím, keď si tvorivé osobnosti len začínajú uvedomovať funkčnú odlišnosť jednotlivých oblastí kultúry i jednotlivých oblastí slovesnej kultúry samej. V praxi to znamená, že slovenský obrodenecký básnik je nielen básnikom, ale zároveň historikom, filozofom, šíriteľom osvety, učiteľom, kňazom a kazateľom. Tieto skutočnosti determinujú aj celkový výraz a charakter poézie. V básnických textoch vidíme na jednej úsilie snahu o vytvorenie básnického textu ako autonómneho umeleckého artefaktu s čoraz intenzívnejším presadzovaním estetizácie básnického prejavu a emancipácie básnického subjektu, no na druhej strane zámer podať v básnickej výpovedi čo najviac informácií, teda spôsobil, ako generovať básnický text s maximálnou výpovednou hodnotou. Počnúc básnickými textami Tablicovými a končiac Kollárom a Hollým vidíme, že týmto autorom často priestor vlastného básnického textu nestačil na vyslovenie básnického posolstva, či na stvárnenie istého autorského zámeru. Napríklad Bohuslav Tablic vlastné, predovšetkým lyrické a reflexívne básnické texty dopĺňa rozsiahlym poznámkovým aparátom a rozsiahlymi komentármi. Uvedieme aspoň jeden príklad, a to Tablicovu báseň z tretieho zväzku jeho *Poezyj* z roku 1809 *Orava, hrad Turzův*. Vlastný básnický text tvorí jedenásť sapfických strof s pôsobivými, preromanticky štylizovanými lyrickými obrazmi hradu, drsnej oravskej prírody a poetickým obrazom pltníka. Týchto

jedenásť sapfických strof pôsobí dojmom kompozične a významovo ucelenej lyrickej výpovede, no básnikovi však toto nestačilo, jeho autorský zámer bol oveľa ambicióznejší: básnický text doplnil rozsiahlym poznámkovým aparátom a komentármi, v ktorých sa predstavil zároveň ako historik. Do komentárov a poznámok (ktoré svojim rozsahom prevyšujú rozsah vlastného básnického textu) vtesnal množstvo historických údajov a dôkladných opisov, ktoré svojou snahou po komplexnosti a využitím historického pramenného materiálu korešpondujú s progresívnymi tendenciami osvietenskej historiografie.

Ján Kollár pociťoval potrebu „dopovedať“ a „dovysvetliť“ vlastné monumentálne „básnické gesto“ ešte intenzívnejšie. Rozšírené vydanie svojej *Slávy dcery* doplnil samostatnou knihou komentárov s názvom *Výklad, čili Prímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*. Rovnako aj Ján Hollý doplnil predovšetkým texty svojich eposov: Epos *Svatopluk* doplnil osobitnou časťou: *Visvetlení některich slov k básni Svatopluka*, epos *Cirillo-Metodiadu* zasa obsiahlym *Životopisom Svatích Cirilla a Metóda slovenských blahozvestov* a epos *Sláv spisom Bájoslovi pohanskich Slovákov*. Práve tieto texty tvoria interpretačný kľúč k vlastným básnickým textom, sú dokladom o dobových literárnoteoretických náhľadoch, estetických preferenciách, či o podobách súvekeho obrodeneckého historizmu a mytologizmu, teda kategórií, ktoré tieto texty spolukonštituovali. Na to však často zabúda naša súčasná textológia a edičná prax. Práve v posledných rokoch sa objavujú edície, v ktorých sú básnické texty publikované práve bez týchto sprievodných textov (Takým najzarážajúcejším príkladom je predovšetkým vydanie *Súborného básnického diela Jána Kollára* z roku 2001, editor Cyril Kraus, v ktorom sa ocitlo úplné vydanie *Slávy dcery* bez Kollárovho *Výkladu*, ktorý je jeho nedeliteľnou súčasťou!¹⁵). Takéto edície nielenže vytvárajú neautentickú, ba dokonca skresľujúcu predstavu o poézii a jej charaktere a znižujú interpretačné možnosti básnických textov, ale sú príkladom na porušovanie jedného zo základných textologických pravidiel, a to je rešpektovanie autorského zámeru.

Oblasť textologická a editorská je oblasťou, v ktorej má naša literárna veda svoje najväčšie podlžnosti voči slovenskej obrodeneckej poézii¹⁶.

¹⁵ Problematike tejto edície sa venuje v recenzii M. VOJTECH: *Kollár by zaplakal*. Kultúrny život, 3, 2002, č. 25–26, s. 10.

¹⁶ Príkladom na problémovú edíciu básnických textov obrodeneckého obdobia, ktorá vznikla v posledných rokoch, je najmä antológia *Slovenský klasicizmus. Poézia*. Ed. Cyril Kraus. Bratislava 2004 (Jej nedostatky podrobne reflektuje recenzia M. VOJTECH: *Opakovanie dejín (aj s chybami)*. Knižná revue, 15, 2005, č. 12, s. 8. Podnetným príkladom je vo vzťahu k obrodeneckej poézii i celej poé-

Práve kvalitné kritické, ale aj čitateľské vydania básnických textov by mali tvoriť fundament literárnej histórie a prameň k celistvému poznaniu literatúry v jej pluralitnej rozmanitosti. Je to predpoklad na vytvorenie nového syntetizujúceho obrazu dejín našej poézie, ktoré by sa nemali obmedziť len na selektívny výklad vrcholných básnických textov, ale na poéziu v celej jej žánrovej a motivickej variete a na poéziu prekladovú, ale aj na status jej tvorcov, publikačné možnosti, kritickú recepciu či cenzúru, teda všetko to, čo už dávnejšie český literárny historik Felix Vodička nazval recepčnou zložkou literárnej komunikácie. Teda spôsob, ako do obrazu literatúry a špeciálne dejín poézie vniesť všetko to, čo spoluvytvára dramatickosť, vnútorné napätie a rozporuplnosť literárneho procesu¹⁷.

zii 19. storočia projekt *Česká elektronická knihovna. Poezie 19. století od thámovců po lumírovce* (dostupné na www.ucl.cas.cz). Projekt je vo vzťahu k slovenskej obrodeneckej poézii zaujímavý predovšetkým edíciou štyroch zväzkov *Tablicových Poezií* a Kollárových básnických diel. Vzťah tejto elektronickej edície k slovenskému literárnemu kontextu je analyzovaný v recenzii M. VOJTECH: Česká poézia 19. storočia v elektronickej podobe. *Česká literatura*, 52, 2004, 1, s. 99–105.

¹⁷ Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA 1/2246/05 *Teoretické myslenie o literatúre v 18. a 19. storočí*.